

**SHAXSNING IRODAVIY SIFATLARINING
PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI**

Akbaraliyeva Asilaxon Tojiddinovna

Toshkent amaliy fanlar Universiteti "Psixologiya" kafedrasi o'qituvchisi

Sodiqova Iroda Botir qizi

Pedagogika fakulteti Psixologiya yo'nalishi 2-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqola psixika xususiyatlarining bir xususiyati - irodaga bag'ishlangan. Irodaning vazifalari va funksiyalari, shaxsning irodaviy fazilatlar va ularning rivojlanishi ko'rib chiqiladi. Inson irodasi ma'lum fazilatlar bilan tavsiflanadi. Avvalo, irodani maqsadga erishish yo'lida yuzaga keladigan muhim qiyinchiliklarni engishning umumlashtirilgan qobiliyati sifatida ajratish odatiy holdir. Maqsadingizga erishish yo'lidagi to'siq qanchalik jiddiy bo'lsa, irodangiz shunchalik kuchli bo'ladi. Aynan iroda kuchi bilan yengib o'tiladigan to'siqlar irodaning namoyon bo'lishining ob'ektiv ko'rsatkichidir.

Kalit so'zlar: Iroda, insoniy fazilatlar, psixologiya, asab tizimi.

KIRISH

Iroda - bu insonning to'siqlarni engib o'tish, maqsadga erishish qobiliyatidir. Xususan, u xarakter, maqsadlilik, qat'iyatlilik, qat'iyatlilik, jasorat kabi fazilatlarda namoyon bo'ladi. Ushbu xarakter xususiyatlari ijtimoiy foydali va jamiyatga zid maqsadlarga erishishga yordam berishi mumkin. Irodaning vazifasi - xatti-harakatlarimizni nazorat qilish, faoliyatimizni ongli ravishda o'z-o'zini tartibga solish, ayniqsa normal hayotga to'siqlar mavjud bo'lgan hollarda. Iroda faoliyatning ichki qiyinchiliklarni engishga qaratilgan ongli tuzilma va o'z-o'zini boshqarish sifatida eng avvalo o'ziga, o'z hissiyotlariga, hatti-harakatlariga hukmronlik qilishdir. Har bir kishida irodaning ayrim sifatlari umr bo'yi mustahkamlanib, shu odamning xususiy sifatlari (ya'ni doimiy xislatlari) bo'lib qolishi mumkin. Shaxsning bu o'ziga xos xususiyatlari xarakter xislatlari deb ataladi. Har bir kishidagi biron bir irodaviy sifatlarning har qanday namoyon bo'lishi shu kishi xarakterining xislati bo'lavermaydi. Ayrim hollarda hatto tasodifiy ravishda kishi kuchli iroda ko'rsatishi mumkin, ayrim hollarda mazkur kishining irodasi, umuman kuchli iroda kuchi shu kishi xarakterining xislati ekanligidan dalolat beravermaydi. Bu kishining irodasi kuchli deb aytish uchun uning iroda kuchini bir marta emas, bir necha marotaba namoyon qilganini bilmoq kerak.

Irodaning asosiy vazifasi hayotning qiyin sharoitlarida faoliyatni ongli ravishda tartibga solishdir. Bu tartibga solish qo'zg'alish va inhibitsion jarayonlarining o'zaro ta'siriga asoslanadi asab tizimi. Shunga ko'ra, yuqoridagi umumiy funktsiyaning

spetsifikatsiyasi sifatida yana ikkita funktsiyani ajratib ko'rsatish odatiy holdir - faollashtiruvchi va iinhibitiv

Shuni ta'kidlash kerakki, to'siqni engib o'tishga qaratilgan har bir harakat ixtiyoriy emas. Masalan, itdan qochgan odam juda qiyin to'siqlarni engib o'tishi va hatto baland daraxtga chiqishi mumkin, ammo bu harakatlar ixtiyoriy emas, chunki ular birinchi navbatda tashqi sabablar insonning ichki munosabatlaridan ko'ra. Shunday qilib, to'siqlarni engib o'tishga qaratilgan ixtiyoriy harakatlarning eng muhim xususiyati - bu kurashish kerak bolgan maqsadning ahamiyatini anglash, unga erishish zarurligini anglash. Inson uchun maqsad qanchalik muhim bo'lsa, u shunchalik ko'p to'siqlarni engadi. Shuning uchun ixtiyoriy harakatlar nafaqat murakkablik darajasi, balki xabardorlik darajasi bilan ham farq qilishi mumkin.

Odatda biz boshqa harakatlarni nima uchun qilayotganimizni ko'proq yoki kamroq aniq bilamiz, biz erishishga intilayotgan maqsadni bilamiz. Inson nima qilayotganidan xabardor bo'lib, lekin nima uchun qilayotganini tushuntira olmaydigan holatlar ham bo'ladi. Ko'pincha bu odamni kuchli his-tuyg'ularga duchor qilganda, hissiy qo'zg'alishni boshdan kechirganda sodir bo'ladi. Bunday harakatlar impulsiv deyiladi. Bunday harakatlardan xabardorlik darajasi sezilarli darajada kamayadi. Shoshilinch harakatlar qilgan odam ko'pincha qilgan ishidan tavba qiladi. Ammo zamonning irodasi shundan iboratki, ya'ni inson affektiv portlashlar paytida o'zini toshma harakatlar qilishdan tiya oladi. Shuning uchun aqliy faoliyat hamda his tuyg'ula Inson irodasi ma'lum fazilatlar bilan tavsiflanadi. Avvalo, irodani maqsadga erishish yo'lida yuzaga keladigan muhim qiyinchiliklarni engishning umumlashtirilgan qobiliyati sifatida ajratish odatiy holdir. Maqsadingizga erishish yo'lidagi to'siq qanchalik jiddiy bo'lsa, irodangiz shunchalik kuchli bo'ladi. Aynan iroda kuchi bilan yengib o'tiladigan to'siqlar irodaning namoyon bo'lishining ob'ektiv ko'rsatkichi hisoblanadi.

Iroda kuchining turli ko'rinishlari orasida shaxsning bunday xususiyatlarini ajratib ko'rsatish odat tusiga kiradi: chidamlilik va o'zini tuta bilish, ular kerak bo'lganda o'z his-tuyg'ularini tiya olish qobiliyatida ifodalanadi; impulsiv va o'ylamasdan harakatlarning oldini olishda; o'zini nazorat qilish va o'zini ko'zlangan harakatni bajarishga majburlash qobiliyatida, shuningdek, o'zi xohlagan, lekin asossiz ravishda noto'g'ri ko'rinadigan narsani qilishdan tiyilish

Irodaning yana bir xususiyati maqsadlilikdir. Maqsadlilik deganda, faoliyatning ma'lum bir natijasiga erishish uchun shaxsning ongli va faol yo'nalishini tushunish odatiy holdir. Ko'pincha, ular maqsadlilik haqida gapirganda, ular qat'iyatlilik kabi tushunchadan foydalanadilar. Bu kontseptsiya maqsadlilik tushunchasi bilan deyarli bir xil bo'lib, insonning eng qiyin sharoitlarda ham maqsadga erishish istagini tavsiflaydi.

O'jarlikni qat'iyatlilikdan ajratish odat tusiga kiradi. Ko'pincha o'jarlik salbiy sifat odam. O'jar odam, bu harakatning nomaqbulligiga qaramay, har doim o'z-o'zidan turib olishga harakat qiladi. Qoidaga ko'ra, o'jar odam o'z faoliyatida aqlning dalillari bilan emas, balki muvaffaqiyatsiz bo'lishiga qaramay, shaxsiy istaklari bilan boshqariladi. Darhaqiqat, o'jar odam o'z irodasini nazorat qilmaydi, chunki u o'zini va nafsini qanday boshqarishni bilmaydi.

Shuni ta'kidlash kerakki, inson tomonidan ko'rsatilgan tashabbus, mustaqillikdan tashqari, har doim irodaning yana bir sifati - qat'iyat bilan bog'liq. Qat'iylik motivlar kurashida, o'z vaqtida va tez qaror qabul qilishda keraksiz ikkilanish va shubhalarning yo'qligidadir. Eng avvalo, qat'iyatlilik dominant motivni tanlashda, shuningdek, maqsadga erishish uchun adekvat vositalarni tanlashda namoyon bo'ladi. Qat'iylik amalga oshirishda ham namoyon bo'ladi qaror. Hal qiluvchi odamlar harakatlar va vositalarni tanlashdan harakatni amalga oshirishgacha tez va baquvvat o'tishlari bilan ajralib turadi.

Qat'iylikdan, ijobiy irodaviy sifatdan, qaror qabul qilishda shoshqaloqlik, harakatlarning o'ylamasligi bilan ajralib turadigan impulsivlikni ajratish kerak. Impulsiv odam harakat qilishni boshlashdan oldin o'ylamaydi, qilgan ishining oqibatlarini hisobga olmaydi, shuning uchun u ko'pincha qilgan ishidan pushaymon bo'ladi. Bunday odamning qaror qabul qilishdagi shoshqaloqligi, qoida tariqasida, uning qat'iyatsizligi, u uchun qaror qabul qilish juda qiyin va og'riqli jarayon ekanligi bilan izohlanadi, shuning uchun u imkon qadar tezroq undan xalos bo'lishga intiladi. .

Inson xulq-atvorini ixtiyoriy tartibga solishning rivojlanishi bir necha yo'nalishlarda amalga oshiriladi. Bu, bir tomondan, ixtiyoriy aqliy jarayonlarning o'zboshimchalik bilan sodir bo'lishiga aylanishi, ikkinchi tomondan, shaxsning xatti-harakatlarini nazorat qilishni o'zlashtirishi, uchinchi tomondan, shaxsning irodaviy fazilatlarini rivojlantirishdir. Bu jarayonlarning barchasi ontogenetik jihatdan bola nutqni o'zlashtirgan va undan aqliy va xatti-harakatlarning o'zini o'zi boshqarishning samarali vositasi sifatida foydalanishni o'rgangan paytdan boshlab ontogenetik tarzda boshlanadi.

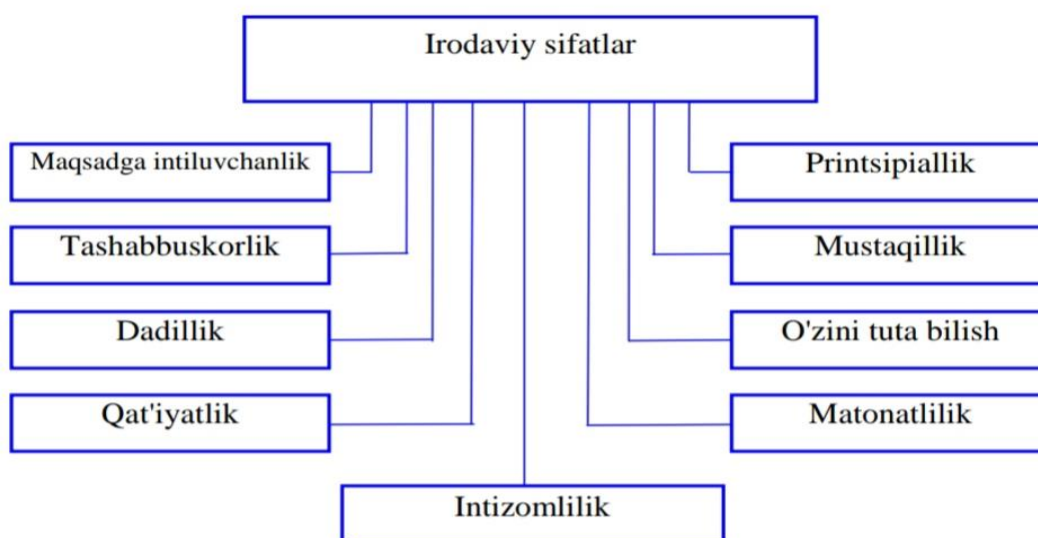
Bolalarda xulq-atvorni ixtiyoriy tartibga solishni takomillashtirish ularning umumiy intellektual rivojlanishi, motivatsion va shaxsiy aks ettirishning paydo bo'lishi bilan bog'liq. Shuning uchun, bolaning irodasini uning umumiyidan ajratilgan holda tarbiyalash psixologik rivojlanish deyarli imkonsiz. Aks holda, iroda va qat'iyatlilik o'rniga, shubhasiz, ijobiy va qimmatli shaxsiy fazilatlar sifatida, ularning antipodlari paydo bo'lishi va o'z o'rniga ega bo'lishi mumkin: qaysarlik va qattqlik.

Yuqoridagi barcha sohalarda bolalarda irodani rivojlantirishda o'yinlar alohida o'rin tutadi va o'yin faoliyatining har bir turi iroda jarayonini takomillashtirishga o'ziga xos, o'ziga xos hissa qo'shadi. Birinchi bo'lib paydo bo'ladigan konstruktiv ob'ektlar

o'yinlar yosh rivojlanishi bola, harakatlarni o'zboshimchalik bilan tartibga solishning jadal shakllanishiga hissa qo'shing

CHIQUISH

"Iroda" tushunchasi psixiatriya, psixologiya, fiziologiya va falsafa tomonidan qo'llaniladi. Shaxs darajasida iroda iroda, kuch, matonat, chidamlilik kabi xususiyatlarda namoyon bo'ladi. Ularni shaxsning birlamchi, asosiy, irodaviy sifatlari deb hisoblash mumkin. Bunday fazilatlar xulq-atvorni belgilaydi, bu yuqorida tavsiflangan barcha xususiyatlar bilan tavsiflanadi. Iroda o'zaro bog'liq bo'lgan ikkita funktsiyani - rag'batlantiruvchi va tormozlovchi funktsiyalarning bajarilishini ta'minlaydi va ularda o'zini namoyon qiladi. Iroda deganda shaxsning faolligiga sabab bo'ladigan va uni yo'naltirilgan harakatga uyg'otuvchi murakkab psixik jarayon tushuniladi.



XULOSA

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki iroda - bu insonning to'siqlarni engib o'tish, maqsadga erishish qobiliyatidir. Xususan, u xarakter, maqsadlilik, qat'iyatlilik, qat'iyatlilik, jasorat kabi fazilatlarda namoyon bo'ladi. Ushbu xarakter xususiyatlari ijtimoiy foydali va jamiyatga zid maqsadlarga erishishga yordam berishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Maklakov A.G. Umumiy psixologiya. Sankt-Peterburg: 2008 yil - 583 b.
2. Rubinshtein S. L. Umumiy psixologiya asoslari. - Sankt-Peterburg: Pyotr, 1999 yil.
3. Ilyin E. P. Iroda psixologiyasi. - Sankt-Peterburg: Peter, 2000. - 712 p.

4. Fedoseenkov A.V. Hayot falsafasi: ijtimoiy marginallikning ekzistensial jihati. - Rostov n / D, 2014. - 138 p.
5. Maydanskiy A.D., Fedoseenkov A.V. Sifat va miqdor toifalari to'g'risida // Mintaqaviy menejment, iqtisodiyot, huquq va muammolar. innovatsion jarayonlar ta'lim bo'yicha: IV Xalqaro ilmiy-amaliy konferentsiya. 3-jild. Gumanitar fanlar zamonaviy ta'lim. - Taganrog, 2005. - 322 b.